

Asia: VN/24649/2023

Ositusvaateen vanhentuminen; arviomuistio

Sääntelyn tarpeellisuus

Lausuntonne:

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että ositusvaateen vanhentumisen sääntelylle on tarve. Erityisesti sääntelyn tarve koskee avioeroon tai avioliiton purkautumisiin liittyviä tilanteita.

Asianajokäytännössä tulee esiin tilanteita, jossa esimerkiksi perunkirjoitusta toimitettaessa joudutaan selvittämään, onko mahdollisesti kymmeniä vuosia aiemmin avioeroon päättyneen avioliiton purkautumisen perusteella toimitettu ositusta. Koska selvitystä ei useinkaan saada, on joudutaan turvautumaan muun muassa mahdollisesti elossa olevan entisen puolison tai hänen oikeudenomistajiensa antamiin vapaamuotoisiin ilmoituksiin siitä, että ositus on toimitettu, tai ettei entisellä puolisoilla tai hänen kuolinpesällään ole avio-oikeuteen perustuvia vaatimuksia selvittävänä olevalta pesältä.

Asianajajaliitto pitää kuitenkin vielä harkittavana sitä, onko vanhentumisesta säädettävä myös niin sanotun jäämistöosituksen osalta ja nostaa esille sen, onko termi jäämistöositus ylipäänsä lainsäädännössä tai esitöissä käytetty käsite. Asianajajaliitto tuo esiin, että kuolemasta johtuvan ositusperusteen jälkeen voi olla monia syitä jättää ositus joko tarkoituksella tai tahattomasti toimittamatta.

Näin saattaa olla varsinkin tilanteissa, joissa puolisoilla on yhteiset lapset, joilla ei syystä tai toisesta ole tarvetta jakaa kummankaan vanhempansa pesiä. Vaikka pesien osakaspiirit eivät olisi samoja, voi sisarpuolillakin olla keskenään sellaiset suhteet, että osituksen toimittamista ei pidetä tarpeellisena ainakaan ensimmäisen polven jälkeläisten eläessä. Jos oikeus vaatia ositusta sitten tällaisen ”yhteisessä pesässä” elämisen aikana vanhenisi, ensimmäisen polven jälkeläisillä ei olisi enää mahdollisuuksia järjestää omistuksia vastaamaan avioliittolain säännöksiä, vaikka heidän saantomiehillään on voinut olla tarkoituksena, että suhteet voidaan myöhemmin järjestää osituksen avulla vastaamaan avioliittolain säännöksiä. Erityisesti ensimmäisen polven jälkeläisillä on saattanut olla yksimielisyys myös siitä, miten ositus tulisi toimittaa ja he ovat voineet jopa vallita omaisuutta

tämän yksimielisyyden mukaisissa suhteissa (esim. pitkään jakamatta olleiden vapaa-ajan asuntojen hallinta ym.).

Asianajajaliitto katsoo, että kuoleman perusteella toimitettavan osituksen vanhenemisen säätämiseksi ei ole tarvetta. Joka tapauksessa, kuten jäljempänä todetaan, voisi vanheneminen alkaa vasta lesken kuolemasta.

Ositusvaateen elementit ja sääntelytarpeen sisällöllinen rajaaminen

Lausuntonne:

Jos ositusvaateen vanhenemisesta kuitenkin säädetään, Asianajajaliitto pitää tarkoituksenmukaisena joko suoraan lakitekstissä tai lain perusteluissa riittävän selkeästi rajata vanheneminen koskemaan ainoastaan oikeutta saada tasinkoa.

Kuten arviomuistiossa esitetään, ositusmenettelyssä voidaan esittää muitakin vaatimuksia, joiden vanheneminen ei perustuslaissa (731/1999, ”PK”) säädetyn omaisuuden suojan (PL 15 §) vuoksi ole mahdollista. Omistusoikeus ei vanhene, joten puolisoilla tulee aina olla oikeus yhteisen omaisuuden jakamiseen (yhteisomistuksen purkamiseen) ja omaisuuden erotteluun.

Ei olisi tarkoituksenmukaista, että edellä sanottuja menettelyitä varten jouduttaisiin luomaan uusia toimintatapoja tai käyttämään eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958, ”yhteisomistuslaki”) varsin raskaita ja kalliita keinoja yhteisomistuksen purkamiseen.

Yhteisomistuksen purkamisen ja omaisuuden erottelun toimittaa voimassa olevan lain mukaan pesänjakaja, joten mahdollisesti säädettävä vanheneminen ei voisi estää pesänjakajan hakemista osituksen toimittamista varten. Tasinko-oikeuden vanheneminen olisi pesänjakajan ratkaistava kysymys, eikä pesänjakajan hakemista käsittelevän tuomioistuimen tulisi lainkaan ottaa kantaa vanhenemiskysymykseen.

Asianajajaliitto katsoo, että ehdotettuna käsitteenä ”avio-oikeuden vanheneminen” on onnistunut valinta. Vallinnanrajoitukset voitaneen katsoa sellaiseksi ”avio-oikeuden” elementiksi, että niiden vanheneminen on luonnollista säätää koskemaan myös avio-oikeuden vanhenemistä. Lienee selvää, että tarve vallinnanrajoitukselle on poistunut jo huomattavasti aiemmin kuin kymmenen vuoden kuluttua avioerosta.

Vanhentumisaika ja sen alkaminen avioero-osituksissa

Lausuntonne:

Asianajajaliitto katsoo, että koska vanhenemisajan julkivarmistus on mahdollista vain avioerotuomion avulla, olisi vanheneminen säädettävä alkamaan arviomuistiossa ehdotetulla tavalla avioeron tuomitsemisesta.

Lisäksi Asianajajaliitto katsoo, että vanhenemisen katkaisemisen tulisi olla mahdollista pesänjakajan hakemisella. Muistiossa on esitetty, että ainoastaan pesänjakajan määrääminen katkaisisi vanhenemisen. Asianajajaliitto tuo esiin, että pesänjakajan määrääminen voi kestää tuomioistuimessa jopa toista vuotta, joten oikeudenmenetysten riski olisi reaalinen, mikäli osapuoli vanhentumisajan lopussa "heräisi" ja ryhtyisi hakemaan pesänjakajaa, jonka määrääminen kuitenkin venyisi vanhenemisajan yli. Asianajajaliitto katsookin, että vanhenemisen ei tulisi tulla voimaan ennen vanhentumisaikaa haetun ja sittemmin määrätyn pesänjakajan toimitusmenettelyn kuluessa.

Avio-oikeuden vanhentuminen jäämistöosituksissa

Lausuntonne:

Asianajajaliitto suhtautuu varoivaisen kielteisesti vanhenemisen säätämisen ulottamiseen jäämistöositukseen. Asianajajaliiton käsityksen mukaan oikeudenmenetysten vaara, on niin vähäinen, ettei tarvetta sääntelyyn tältä osin ole.

Asianajajaliitto katsoo tältä osin, että omaisuuden sekoittumisesta aiheutuvat mahdolliset ongelmat ovat pienempi ongelma kuin puuttuminen ihmisten oikeuteen päättää itse "yhteisen" omaisuutensa vallinnasta ja hallinnasta. Merkille pantavaa on, että useinkaan tällaisissa jakamattomissa pesissä ei ole tehty perintökaaren (40/1965, "PK") tarkoittamaa jakamattomuussopimusta. Lisäksi osakkaat, jotka ovat maallikoita, toimivat usein asiassaan itsenäisesti ilman lainoppinutta apua, eivätkä pysty riittävästi suullisia sopimuksia tehdessään huomioimaan mahdollisen vanhenemisen vaikutusta ja merkitystä itselleen. Hyvässä uskossa jakamattomassa pesässä elänyt voisi vanhenemisen johdosta joutua yllättävän omaisuuden menettämisen eteen erityisesti, mikäli hänen vanhempansa kuolinpesä olisi se, jolla olisi oikeus saada tasinkoa kuolleen puolison pesästä.

Sikäli kun vanheneminen säädettäisiin koskemaan myös kuoleman johdosta toimitettavaa ositusta tai avio-oikeuden toteuttamista, olisi järkevää säätää vanheneminen alkamaan aikaisintaan kymmenen vuoden kuluttua lesken kuolemasta. Myös tässä tilanteessa vanheneminen tulisi voida katkaista yllä lausuntun mukaisesti pesänjakajan hakemisella.

Soveltuminen omaisuuden erotteluun avopuolisoiden välillä

Lausuntonne:

Asianajajaliitto yhtyy arviomuistiossa esitettyyn käsitykseen, ettei esillä olevaa sääntelyä tulisi ulottaa koskemaan avopuolisoita.

Vanhentumisajasta poikkeaminen

Lausuntonne:

Koska osituksen toimittamatta jättäminen ei ainakaan sen jälkeen, kun yleinen vanhenemisaika puolisoiden veloista on kulunut, aiheuta vaikutuksia osapuolia edemmäs, vanhenemisesta poikkeaminen on myös yleinen sopimusvapauden periaate huomioiden arviomuistiossa esitetyllä tavalla säädettävä sopimuksenvaraiseksi ja dispositiiviseksi. Asianajajaliitto katsoo, että sopimuksen muodon tulisi olla yksinkertainen (vrt. PK 24:1). Johdonmukaista olisi kuitenkin säätää sopimuksen muodosta soveltuvin osin samoin kuin avioehtosopimuksen solmimisesta.

Mahdollinen velkojien ja muiden kolmansien etu huomioiden olisi myös syytä säätää tällaisen sopimuksen rekisteröimisvelvollisuudesta esim. samalla tavalla kuin avioehtosopimuksen rekisteröinnistä on voimassa olevassa laissa säädetty. Lopullisen vanhenemisen säätäminen ei olisi tarpeen, eikä johdonmukaista tilanteessa, jossa sopimus olisi tehty ja rekisteröity.

Asianajajaliitto katsoo edellä lausutuun perustein, että tarvettavan vanhenemissäätelyn ulottamiselle kuoleman johdosta toimitettavaan osituksen ole. Sikäli kun vanheneminen kuitenkin säädettäisiin koskemaan myös kuoleman johdosta toimitettavaa ositusta, tulisi puolisoiden perillisille sallia vastaava mahdollisuus tehdä sopimus, jolla vanhenemisestä poiketaan.

Kuten edellä on todettu, erityisesti vainajien ensimmäisessä polvessa olevilla rintaperillisillä voi olla perusteltu syy olla toimittamatta ositusta, eikä tähän tulisi lainsäädännöllä heitä pakottaa erityisesti, kun ilman lainopillista avustajaa toimivien perillisten voi olla mahdotonta tai ainakin hyvin vaikeaa ymmärtää ja sisäistää sääntelyn sisältöä ja merkitystä heidän kannaltaan.

Avio-oikeuden vanhentumisen vaikutukset

Lausuntonne:

Muistiossa esitetyllä tavalla vanhentumisen vaikutukset tulisi lähtökohtaisesti ulottaa ainoastaan oikeuteen saada tasinkoa sekä vallinnanrajoituksen raukeamiseen.

Vanhentuminen ei muistiossa todetuista syistä voisi estää pesänjakajan hakemista ja määräämistä yhteisomistuksen purkamiseksi ja omaisuuden erotteluksi.

Mitään vanhenemiseen liittyvää kysymystä ei tulisi säätää huomioitavaksi viran puolesta (ex officio). Pesänjakaja ei voisi siten ilman menettelyssä esitettyä vaatimusta ottaa huomioon vanhenemista. Jos puoliset (tai kuolinpesien osakkaat) ovat itse mieltäneet asian siten, että toisen pesän tulee suorittaa tasinkoa, eikä tätä käsitystä toimitusositusmenettelyssä kiistettäisi, ei pesänjakajan tulisi puuttua tähän osapuolten tahdonautonomian piiriin kuuluvaan kysymykseen. Samoista syistä ei vanhenemisen jälkeen toimitetun osituksen osapuolelle tulisi mahdollisen jälkiviisauden perusteella sallia vaatimuksia toimitetussa osituksessa luovutetun omaisuuden palauttamiseksi.

Asianajajaliitto katsoo myös, että koska osituksen sovittelu liittyy lähtökohtaisesti tasingon suorittamisvelvollisuuteen, ei osapuolelle vanhenemisen jälkeen tulisi antaa oikeutta vaatia sovittelua.

Kolmannen osapuolen oikeudet

Lausuntonne:

Muistiossa esitetyin perustein ei sääntelyn tarvetta.

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Lausuntonne:

Ehdotetut voimaantulosäännökset ovat tarkoituksenmukaisia.

Muuta

Lausuntonne:

Asianajajaliitto tuo esiin, että kysymyksessä on erittäin olennainen muutos aiempaan käytäntöön. Siten jo mahdollisen lain säätämisvaiheessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota tiedottamiseen ja kouluttamiseen. Käytännössä ei ole tavatonta, että avioero-osituskin jää toimittamatta, eivätkä osapuolet aina edes tunnu tietäneen tällaisen instituution olemassaolosta.

Mikäli myös jäämistöosituksen vanhenemisesta säädettäisiin, korostuu tiedottamisen merkitys erityisellä tavalla. Maallikoiden keskuudessa on hyvin yleisesti virheellinen käsitys, jonka mukaan leski perisi puolet vainajan varoista ja ylipäänsä osituksen oikeudellisen merkityksen tuntemusta voidaan pitää varsin vähäisenä.

Asianajajakunnassa on esitetty myös epäilyksiä koko sääntelyn tarpeesta. Kriittisyyttä on perusteltu muun muassa sillä, että vaikka tasinko-oikeuden vanhentumisesta säädettäisiin ja vanheneminen toki vähentäisi arviomuistiossa mainittuja käytännön ongelmia, jouduttaisiin tasajakoperiaatteen ja yhteisomistusolettaman johdosta edelleen etsimään vanhoja osituskirjoja ja selvittelemään entisten puolisoitten omaisuutta sekä omistussuhteita.

Enne Heidi
Suomen Asianajajaliitto